

DÁVIDHÁZI PÉTER: „MIT HISZ A TUDÓS?” VÁLTOZATOK A HIVATÁS ÉS MÓDSZER TÉMÁJÁRA

A tiszteletet parancsoló kötet terjedelmileg is, a benne foglalt tanulmányok keletkezési idejét tekintve is roppant gyűjteménynek mondható. Terjedelmileg közel hétszáz nagy alakú oldalnyi; darabjai pedig pontosan fél évszázadot fognak át: első tanulmánya 1972-ből, utolsó tanulmánya pedig 2022-ből való. Az első tanulmány szerzője a huszonnégy éves egyetemista, akit mestere, Németh G. Béla biztat, hogy hozzá írott szemináriumi dolgozatával keresse meg az *Irodalomtörténeti Közleményeket*: a fiatalember Gyulai Pál történelemszemléletét rekonstruáló írása Gyulai nemzetközpontú gondolkodásának mélyén sajátos sztoicizmust azonosít. Az utolsó tanulmány szerzője a hetvennégy éves akadémikus-professzor, aki az Akadémia II. osztályának konferenciáján szerepel: a tekintélyes tudós előadása, a Shakespeare-kutatás friss eredményei fölött szemlét tartva, a szakterület – új episztemológiai közmegegyezést körvonalazó – módszertani váltásának jeleit rögzíti.

Tiszteletet parancsoló kötet, roppant gyűjtemény, mondjuk újra. Voltaképp egy gazdag tudományos pálya teljes ívét végigköveti, a pályáiv során keletkezett tanulmányok közül a kezdetektől máig válogatva. A gazdag tudományos pálya pilléreit egyébként, bevezetésképp meg kell említenünk, nagy irodalomtörténeti monográfiák képezik. A monográfia egyébként pedig az irodalomtörténet idejétmúlt műfajának számít. Az életet és az irodalmat élesen elkülönítő szövegirodalom gondolata meg az irodalomtörténeti munkából az életrajz rekonstrukcióját kiiktató elképzelés – a kortársi irodalomértésnek ezek az előföltevései – nyilvánvalóan nem kedveznek, mondjuk, az életrajzi monográfia műfajának; ez a tendencia csak most, a legutóbbi években, a magyar irodalom néhány kiemelkedő alakjáról készített, nagy lélegzetű munka megjelenésével látszik megtörni.

Dávidházi Péter azok közé az irodalomtörténészek közé tartozik, akik töretlenül ragaszkodnak a monográfia hovatovább avíttnak minősülő műfajához: csaknem valamennyi eddigi kötete monografikus munka. Három, a tudományszak egészét befolyásoló darab mindenképp megemlítendő közülük. Az első a magyar Shakespeare-kultusz két évszázados történetét dolgozza föl: végigkövetve a világi kultusz szertartásrendjének alakulását, a hazai irodalmi kultusz kutatás irányzatát alapítja meg. A második Arany János kritikusi örökségét veszi számba: a kritikai tevékenységet egyszerre normatív értékelésként és értékelő normaképzésként meghatározva, és Arany egykori kritikáiban meghökkentően korszerű alapelvet – az utóbbi évtizedek irodalomelméleti irányzatainak számos módszertani

megoldáskezdeményét – fölismerve, a kritikátörténet-írást a mentalitástörténet irányába fejleszti tovább. A harmadik a magyar irodalomtörténet atyjának, Toldy Ferencnek alakját és munkásságát elemzi: a Toldy által megteremtett „nemzeti tudomány” jellemzőit azonosítva, a magyar irodalomtörténet-írásban máig ható szerephagyományt és műfaji tradíciót ismer föl.

Szóval, a jelen kötet tanulmányai, lehet mondani, ezeknek a nagyszabású vállalkozásoknak az árnyékában keletkeznek. A legelső meg a legutolsó tanulmány megszületése között, említettük, fél évszázad telik el; hosszú, komoly irodalomszemléleti korszakváltásokat magával hozó idő tehát. Maguk a tanulmányok ehhez képest egészen bámulatosnak mondható egységet mutatnak. A szerzői előszó maga is meglepetéssel konstatálja, hogy a kötet írásai valamiért, „talán az érdeklődési irány rejtélyes folytonossága miatt, szinte maguktól összeálltak”. A rejtély megfejtéséhez a kötet alcíme is segítséget nyújthat: hogy tudniillik valamennyi itt újraközölt írás a „hivatás” és a „módszer” témájára szerzett „változatokkal” szolgál. A magunk olvasói tapasztalata alapján úgy fogalmaznánk: az írások egységét egyrészt, a módszertani, másrészt, a diszciplináris önreflexió következetes törekvése teremti meg. Közönségesen szólva, valamennyi itt szereplő írás tétje, hogy az irodalomtörténet diszciplináját megvédje a scientizálás egyetemes nyomásával szemben, illetve, hogy a maga történeti tudományágának hagyományait megőrizze az irodalomelmélet szorító ölelésével szemben.

Az előbbi törekvés a hazai humántudományokat érő általános kihívással szemben fogalmazódik meg. Hogy az irodalomtörténet voltaképp pontosan ugyanolyan tudomány volna, mint a szervetlen kémia, a szilárdtestfizika vagy a sejtbiológia; a tudományosság ugyanazon követelményei volnának érvényesek rá, ugyanolyan publikációs és hivatkozási kánonokkal, impaktfaktorokkal és Hirsch-indexekkel. Nem, magyarázza folyamatosan ezekkel a tanulmányaival Dávidházi, az irodalomtörténet-írás nem úgy tudomány, ahogy a tapasztalati természettudományok azok – mégis tudomány. A kötet két legfontosabb dolgozata ebből a szempontból az irodalomtörténészek „Mi, filológusok” vitájához hozzászóló gondolatgazdag vitacikk meg az említett, Shakespeare-kutatásokat értékelő lucidus előadás. Az előbbi szellemesen érvel amellett, mennyire káros is a maga diszciplináját máig befolyásoló pozitívizmus hosszú hatása. Az utóbbi meggyőzően mutatja be, hogy a tudományszak tudományos közössége, előfeltevések és stratégiák koherens készletét elfogadva, létrehozza a maga nyelvét és logikáját, megteremti a kutatás egészének valamiféle új rendszerét.

Az utóbbi törekvés mintha az irodalomtörténettel szemben az irodalomelmélet felől megnyilvánuló anektálási kísérletek ellenében fogalmazódna meg. Hogy az irodalomtörténet-írás nagy hagyományú diszciplinájának voltaképp föl kellene olnadnia az irodalomelmélet átfogó tudásterületében. Nem, nem, érvel egész munkásságával és itteni írásaival Dávidházi, az irodalmi hagyomány sajátképpen történeti vizsgálata igenis továbbra is legitim vállalkozás marad. A kötetben

szereplő valamennyi tanulmány történeti érdekű: nagyobb részét a 19. századi magyar irodalom korpuszára irányuló vizsgálatok eredményeit foglalja össze, kisebb részét a Shakespeare-kutatások áramában született kísérleteket közli. Nem csupán valamennyi, itt újraközölt köszöntő, megemlékezés, sírbeszéd vagy köszönetmondó beszéd hangja tűnik kicsit ünnepélyesnek, az összes tanulmány valahogy emelkedett regiszterben szól. Mintha a magyar irodalomtörténeti hagyomány megszületésének és intézményesülésének kiemelkedő kutatója folyamatosan megtiszteltetésnek érezné, hogy beléphet a maga feltárta nagy múltú hagyományba, és kortársi továbbépítője lehet annak.

Ismertetésünk kiszabott terjedelmének lassan elérjük a határait, érdemileg voltaképp mégsem tudunk megemlékezni egyetlen írásról sem. Befejezésként egyetlen motívumot villantunk hát föl: hogy Dávidházi milyen kiváló érzékkel képes a kicsitől eljutni a nagyig; egyetlen jelenetből, mondatból, gesztusból kiindulva egyre táguló koncentrikus körökben milyen kitűnően tudja megfogalmazni az átfogóbb összefüggéseket. Shakespeare-megemlékezésének ugrópontja a *IV. Henrik* egyetlen jelenete, amelyben a szendergéséből fölbredő király rápirít a trónörökösre, aki apját halottnak gondolva azonnal fejére illesztette a koronát: hogy ez az egyetlen jelenet milyen mély lélektani, történelmi, dramaturgiai és nyelvpoétikai tudást árul el a Bereményi és Cseh Tamás megénekelte „nagy ravaszról”, „Sekszpír Villiamról”. Arany János fogadalmát elemző értekezésének kiindulópontja a kolerajárványt túlélő költő levelének egyetlen mondata, amelyben az félbehagyott munkáinak befejezését ígéri: hogy ez az egyetlen mondat milyen távoli bibliai ősmintákat követ, és milyen roppant hivatástudatról tanuskodik. Toldy Ferenc irodalomtörténetének mottójától elrugaszkodó esszéje arra figyel föl, hogy a híres Petőfi-vers – ebben a költő egyik kezében imakönyvként a szabadságháborúk történetét szorongatja, másik kezét ellenben hitvese „szelíden hullámzó kebelén” nyugtatja – irodalomtörténeti parafrázisában a hitvesi kelet simogató kéz valahogy eltűnik, csak az imakönyv marad: hogy ez a gesztus milyen mélyen illeszkedik a törekvésbe, amely az irodalomtörténetet magasztos nemzeti tudományként kívánja intézményesíteni, kizárva onnan bármifajta erotikus frivolitást.

„*Mit hisz a tudós?*” Az Arany kései verséből származó kötet cím éppen nem a tudósi magabiztosságot hirdeti. A kötet szerzője finoman ironikus-önironikus gesztussal illeszti roppant gyűjteménye élére. A tudományos tudás kimondatlan előfeltételeire emlékeztet, meg a tudományos állítások eredendő feltételelességére figyelmeztet vele.

Horváth Jánosnak, a hazai irodalomtörténet-írás talán valaha volt legnagyobbjának van egy emelkedett vallomása, amely valószínűleg sokat jelent a kötetbe foglalt tanulmányok szerzőjének. „Aki irodalomtörténetet ír, alázattal ismerje fel, hogy ő van e kijelölt helyre állítva, s fogja fel erkölcsi nagyságát annak a viszonyoknak, melybe ő, a gyarló egyes ember, lépni készül lelki ősei nagy történeti

közösségével.” Szerzőnk ezt annak idején első, a Shakespeare-kultuszt földolgozó monográfiájának nyitómondatává emelte, most pedig jelen kötete egyik tanulmányában újra szerepelteti. Valószínűleg nem tévedünk, ha Dávidházi tudósi *ars poéticáját* fedezzük föl benne.

Dávidházi Péter: „Mit hisz a tudós?” Változatok a hivatás és módszer témájára. Budapest: Ráció Kiadó, 2023, 680 o., ISBN 9786155675768

Percz László

filozófiatörténész